

УДК 338:664.1(477.44)

Зеленчук В.Р.

Цукробуряковий комплекс Вінницької області

Розглянуто цукробуряковий комплекс, особливості його формування в сучасних умовах господарювання. Досліджено сировинну ланку, обсяги виробництва цукру, виробничі потужності переробної ланки комплексу. Проаналізовано специфіку процесу формування ринків цукрової сировини та цукру.

Ключові слова: цукробуряковий комплекс, Вінницька область, інтегровані компанії, цукрові заводи, інвестиції.

Зеленчук В.Р. Свеклосахарный комплекс Винницкой области. Рассмотрен свеклосахарный комплекс, особенности его формирования в современных условиях хозяйствования. Исследовано сырьевую звено, объемы производства сахара, производственные мощности перерабатывающего звена комплекса. Проанализирована специфика процесса формирования рынков сахарного сырья и сахара.

Ключевые слова: свеклосахарный комплекс, Винницкая область, интегрированные компании, сахарные заводы, инвестиции.

Zelenchuk V.R. Sugar beet industry in the Vinnytsia region. The cukroburakvij complex features its formation in modern conditions. The raw link, the volumes of production of sugar, the production capacity of the processing level of the complex. Analysis of specificity of the process of formation of the raw sugar and sugar markets.

Keywords: Sugar beet industry, Vinnytsia region, integrated companies, sugar mills, investment.

Відродження цукробурякового виробництва в Україні, формування та розвиток внутрішнього й зовнішнього ринків цукру є одним із стратегічних напрямів здійснення соціально-економічних перетворень в агропромисловому комплексі. Це зумовлюється як важливим значенням цукру в продовольчих ресурсах, так і сприятливими природно-економічними умовами України у розвитку цукробурякового виробництва. Тривала системна економічна криза, яка охопила всі галузі агропромислового комплексу, особливо відчутно позначилася на цукровому виробництві, призвела до занепаду буряківництва як провідної рослинницької галузі, руйнування матеріально-ресурсного потенціалу цукрової промисловості, різкого спаду виробництва цукру й витіснення вітчизняних товаровиробників із зовнішнього продовольчого ринку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питаннями розвитку буряко-цукрового комплексу займалися І. Лукінов, П. Саблук, П. Гайдучий, О. Онищенко, В. Юрчишин, П. Борщевський, В. Месель-Веселяк, М. Дем'яненко, О. Шпичак, М. Лобас, В. Амбросов, Б. Пасхавер, В. Андрійчук, В. Бойко, О. Крисальний, М. Коденська, М. Малік, М. Федоров та інші.

Мета дослідження. Вивчити ринок сировини та переробну ланку цукробурякового комплексу Вінницької області.

Виклад основного матеріалу.

Найбільшого розквіту *цукробуряковий комплекс* (ЦБК) Вінницької області набув у 1970-80-ті рр. Не випадково Вінниччину в ті часи часто називали "цукровим Донбасом". Комплекс сформувався на базі 39 цукрових заводів та сотень сільгосппідприємств, які входили до їх сировинних зон. На жаль, в роки ринкових перетворень комплекс зазнав катастрофічної руйнації: в основному через цінову неконкурентність із латиноамериканським цукром як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

На сьогодні сировинну ланку комплексу формують сільгоспвиробники, якими у 2011 було вироблено й поставлено на переробку – 3,2 млн. т цукрових буряків, але порівняно з 1990 роком це на 2,7 млн. т. менше, що спричинено значним зменшенням попиту на сировину в зв'язку з закриттям заводів, та як наслідок зменшення площі посівів цукрових буряків.

Порівняно з 1990 роками площі посівів цукрових буряків (фабричних) зменшилися приблизно втричі і в 2011 році становили – 74 тис. га, що призвело до значних змін у конфігурації сировинних зон цукрових заводів і до політики формування власних площ посіву цукрових буряків (табл. 1).

Таблиця 1.

Найбільші власні площі посіву цукрових буряків основними інтегрованими компаніями та окремими цукровими заводами України у 2010-2011 роках (тис. га). За [3].

Інтегровані компанії	2010 рік	2011 рік
1. ТОВ «Фірма «Астарт-Київ» (7 заводів)	37,0	47,0
2. ТОВ «Райз-Максимко» (7 заводів)	17,5	35,6
3. ЗАТ «Укрпромінвест» (3 заводи)	25,0	27,4
4. ТОВ «Панда»	15,3	19,0
5. ПП «Кряж» (Сококлівський, Капустянський, Моївський заводи)	15,7	14,4
6. Агрофірма «Світанок»	10,8	11,5
Цукрові заводи		
1. ЗАТ «Олександрійський цукровий завод» (Кіровоградська обл.)	7,0	6,5
2. ТОВ «Агрокомплекс «Зелена долина» (Томашпільський цукровий завод, Вінницька обл.)	6,7	6,2
3. ЗАТ «Новомиргородський цукор» (Капітанівський цукровий завод, Кіровоградська обл.)	6,3	6,2

Переробна ланка комплексу за роки ринкових перетворень зазнала скорочення виробничих потужностей. За цей час у Вінницькій області порізано на металобрухт 11 цукрових заводів, а 16 заводів очікують рішення про подальше існування. В результаті у 2007 р. працювало тільки 19 підприємств, у 2008 р. – 13 (табл. 2), у 2012 р. – 12, за якими і було розподілено обсяги виробництва та поставки цукру квоти «А» (табл. 3).

Як видно з таблиці 3 найбільшу частку займає ТОВ "Продовольча Компанія "Зоря Поділля" (Гайсинський ц/з) та ПрАТ "Продовольча компанія "Поділля" (Крижопільський ц/з), що належать компанії Укрпромінвест, частка якої на ринку виробництва цукру становить в сукупності – 49,9%. Оскільки аналогічні процеси – зі скорочення виробничих потужностей – відбуваються практично у всіх регіональних ЦБК України, то ЦБК Вінницької області продовжує займати провідні позиції серед них, про що свідчать дані таблиці 4.

У 2011 р. у комплексі було вироблено 439,37 тис. т цукру (18,8% загальнодержавного виробництва). Це найкращий показник обсягів виробництва цукру за період з 2000 по 2011 р.

Розглянувши сировинну та переробну ланку цукробурякового комплексу Вінницької області, відмітимо специфіку процесу формування **ринків цукрової сировини і цукру**. Якщо раніше (за часів планової економіки) сировинні зони цукрових заводів встановлювалися директивно-регіональним спеціалізованим об'єднанням «Вінницяцукор», то в роки ринкових перетворень вони визначаються переважно на договірних (контрактних) засадах – між виробниками цукрової сировини і цукровими заводами або холдинговими компаніями до яких входять і

Таблиця 2.

Склад та основні характеристики цукробурякового комплексу Вінницької області
(За даними Головного управління статистики у Вінницькій області)

№ п/п	Район	Цукрові заводи	Обсяг реалізованої продукції, млн. грн. (2007 р.)	Обсяг реалізованої промислової продукції, %	Заготовлено буряків у зоні, % (2008 р.)
1.	м. Вінниця	ТОВ «Торговельна корпорація «Ревін-інвест»	59374,6	7,13	
2.	Вінницький (сmt. Вороновиця)	ЗАТ «Подільський цукор»	21968,7	2,64	-
3.	Барський	ТОВ «Цукровий комбінат»	33878,6	4,07	-
4.	Гайсинський	ТОВ «Продовольча компанія «Зоря Поділля»*	76082,1	9,13	14,67
5.	Жмеринський	ТОВ «Кристал»	27872,2	3,35	3,11
6.	Іллінецький	ТОВ «Іллінецький цукровий завод»*	49331,8	5,92	3,48
7.	Козятинський	ЗАТ «Юзефо-Миколаївський АПК»*	27830,3	3,34	4,63
8.	Козятинський	ВАТ «Бродецький цукровий завод» *	35078,2	4,21	4,07
9.	Козятинський	ТОВ «Цукровий завод «Махаринецький»	43662,2	5,24	-
10.	Крижопільський	ЗАТ «Продовольча компанія «Поділля»*	154610,0	18,56	23,96
11.	Крижопільський	ЗАТ «ГД «Соколівський цукор»*	54036,6	6,49	8,49
12.	Липовецький	ЗАТ «Турбіцукор»*	28010,7	3,36	3,81
13.	Томашпільський	ТОВ «АК «Зелена долина»*	41714,0	5,01	9,54
14.	Теплицький	ТОВ «Агрофірма Удич»	10055,0	1,21	3,77
15.	Тростянецький	ЗАТ «Капустянський цукор»*	15857,6		-
16.	Погребищенський	ДП ТОВ «Новофастівське»	57400,0	6,89	7,50
17.	Тростянецький	ТОВ «Агрофірма «Ободівський цукор»	27536,8	3,31	-
18.	Хмільницький	ДП «Агропромцукор» ТОВ «Астарта-Київ»*	56967,6	6,84	7,93
19.	Чернівецький	ТОВ «Моївський цукор»*	11740,6	1,41	5,04
Всього			833007,6	100,00	xxx

цукрові заводи, і власні посівні площі цукровими буряками.

Звичайно, за ринки сировини цукрові заводи Вінницької і прилеглих областей конкурують між собою. Зрозуміло, що в кращих умовах знаходяться великі (за ефектом масштабу) і реконструйовані (з нижчою собівартістю переробки сировини) цукрові заводи та вертикально-інтегровані компанії. Так, Гайсинський цукровий завод, який в 2006 р. придбала корпорація «Укрпромінвест Група» було повністю оновлено. В 2007 була проведена реконструкція цукрового заводу, вкладено 104 млн. гривень (на той час понад 20 млн. долл. США). Реконструкція відбулася в усіх відділеннях заводу, придбане найсучасніше обладнання провідних виробників, ВМА, PUTSCH, AMA, LAROX. Потужність заводу збільшилася вдвічі, до 5 000 тонн буряків/добу, значно покращилися технологічні показники – енерговитратність виробництва, вихід цукру, тощо.

Протягом 2008-2011 років інвестиції в завод склали 100,5 млн. грн., в 2012 році профінансовано реконструкцію заводу на суму 126 млн. грн., повністю

Таблиця 3.

Розподіл між суб'єктами господарювання обсягів виробництва та поставки цукру квоти "А", виробленого з цукрових буряків на внутрішній ринок у період з 1 вересня 2012 року до 1 вересня 2013 року. За [3].

№ з/п	Код ЄДРПОУ	Найменування підприємства	Обсяг квоти "А" на період 2012/13 МР	
			тис. тонн	%
	Україна		1833,00	
	Вінницька область		361,23	
1.	35740940	ТОВ "Мар'їнський Укрпромзбут" (Бродецький ц/з)	7,59	2,10
2.	34009446	ТОВ "Продовольча Компанія "Зоря Поділля" (Гайсинський ц/з)	90,48	25,05
3.	00692245	ТОВ "Хмільницьке" ВП Жданівський цукровий завод	47,68	13,20
4.	32456622	ТОВ "Іллінецький цукровий завод"	10,71	2,96
5.	37513894	ТОВ "Красносільський цукровий завод"	8,74	2,42
6.	33143011	ПрАТ "Продовольча компанія "Поділля" (Крижопільський ц/з)	89,49	24,77
7.	36327881	СП "Моївський цукор" ТОВ "Подільські цукроварні"	27,75	7,68
8.	36327881	СП "Соколівський цукор" ТОВ "Подільські цукроварні"	25,86	7,16
9.	36327881	СП "Капустянський цукор" ТОВ "Подільські цукроварні"	12,97	3,59
10.	32721857	ТОВ "Агрокомплекс "Зелена долина" (Томашпільський ц/з)	19,36	5,36
11.	36522803	ТОВ "Турбівська цукрова компанія"	10,01	2,77
12.	31187853	ТзОВ "Юзефо-Миколаївська АПК"	10,59	2,93

Таблиця 4.

Обсяги виробництва цукру квоти "А". За [3].

Області	Розподіл обсягів виробництва цукру квоти «А», тис. тонн	Фактично вироблено цукру, тис. тонн
Вінницька	370,61	439,37
Волинська	75,76	94,98
Житомирська	37,42	47,68
Івано-Франківська	6,36	6,79
Київська	177,82	232,77
Кіровоградська	67,54	91,29
Львівська	88,15	111,88
Полтавська	341,71	411,54
Рівненська	87,65	94,46
Сумська	25,63	34,72
Тернопільська	126,54	208,00
Харківська	107,82	132,31
Хмельницька	186,80	217,01
Черкаська	111,13	148,42
Чернігівська	38,51	49,18
Чернівецька	10,55	10,55
Разом по Україні	1860,00	2330,952

реконструйовано відділення: мийне, дифузійне, продуктове та сокоцех, побудовано нову газову піч. При цьому, компанії належать і власні посівні площі, які становлять 18 тис. га цукрових буряків.

Зрозуміло, що такі підприємства як це, мають можливість перерозподілити сировинні зони інших цукрових заводів на свою користь. І дійсно, ще в 2008 р. ТОВ «ПК «Зоря Поділля» перехопила більшу частину (79%) сировинної зони

ТОВ «Агрофірма Удич», що в Теплицькому районі. В цій ситуації ТОВ «Агрофірма Удич» змушене було перемістити свою сировинну зону в Черкаську, Кіровоградську та Одеську області, терплячи при цьому значні збитки від зростання транспортно-заготівельних витрат, що призвело в 2011 р. до закриття заводу. Завдяки агресивній конкурентній політиці ТОВ «ПК «Зоря Поділля» має нині значні частки на регіональних ринках і цукрової сировини, і цукру, зокрема в 2011 році було перероблено 540 тис. т. цукрового буряка, що на 200 тис. т більше ніж в 2008 році та вироблено 80,5 тис. т цукру/

Міцні позиції на регіональних ринках цукрової сировини і цукру має також ЗАТ «Продовольча компанія «Поділля» (що також входить до корпорації «Укр-промінвест Група»), до якої належить Крижопільський цукровий завод. Великі номінальні виробничі потужності підприємства дозволяють йому переробляти за добу 6,5 тис. т цукрових буряків. Загальний обсяг випуску цукру підприємством у 2012 р. склав 108,7 тис. т (2006-63,6 тис. т.). Цукровий завод компанії «Поділля» вів жорстку конкуренцію за ринки сировини Томашпільського, Тульчинського, Ямпільського та інших районів із ЗАТ «ТД «Соколівський цукор», яке також розміщене в Крижопільському районі, та ТОВ «АК «Зелена долина» із Томашпільського району. В результаті конкурентної боротьби ЗАТ «ПК «Поділля» в 2008р. сконцентрувавши свою сировинну зону в Крижопільському та Ямпільському районах, заготовила 564,3 тис. т., а в 2011 р – 744,1 тис. т буряків. Сировинна ж зона ЗАТ «ТД «Соколівський цукор», навпаки, зосередилася й охоплювала Крижопільський, Бершадський, Томашпільський, Тульчинський, Тростянецький та Ямпільський райони, з заготівлею в 200 тис. т. цукрової сировини як в 2008 так і 2011рр. Доволі компактною залишається сировинна зона ТОВ «АК «Зелена долина»; підприємство заготовило в 2008 та в 2011 рр. у Томашпільському та Тульчинському районах 224,8 та 218,4 тис. т. цукрових буряків відповідно. А перехоплення цукровими заводами ЗАТ «ПК «Поділля» та ЗАТ ТД «Соколівський цукор» більшої частини сировинної зони ТОВ «Моївський цукор» (потужність 2,7 тис. т. сировини на добу) призвело до того, що цим підприємством було заготовлено в 2008р лише 118,6 тис. т. цукрового буряка і частка його на регіональному ринку цукру скоротилася до 1,41%. Але з 2009 року СП «Моївський цукор» разом з СП «Соколівський цукор» (потужністю 2,5 тис. т сировини на добу) та ЗАТ «Капустянський цукор» (потужністю 1,5 тис. т сировини на добу, який почав працювати з 2011 р.) були об'єднанні в ТОВ «Подільські цукроварні», що належить компанії «Кряж». Таке об'єднання посилює позиції СП «Моївський цукор» на ринку цукрової сировини і цукру, і в 2011 р. підприємством було заготовлено та перероблено 201,1 тис. т. цукрових буряків та виготовлено 28,3 тис. т. цукру, що майже в 2 рази більше, ніж в 2008 р.

Не відчували в 2008 р. значного конкурентного тиску на ринку сировини ТОВ Кристал (Браїлів) та ТОВ «Іллінецький цукровий завод». Свої сировинні проблеми вони вирішували в основному за рахунок заготівлі цукрової сировини у виробників районів розміщення, сусідніх районів та, частково, прикордонних районів Хмельницької, Київської і Черкаської областей. Але в зв'язку зі зміною власника в ТОВ Кристал (Браїлів), завод в 2012 р. було закрито.

Досить жорстка конкуренція за ринки сировини в 2008р. велася між ДП «Агропромцукор» (Хмельницький район, добова потужність – 2,7 тис. т переробки сировини), ТОВ «Новофастівський» (Погребищенський район), ВАТ «Бродецький цукровий завод», ЗАТ «Юзефо-Миколаївський АПК» (Козятинський район) та

ЗАТ «Турбівцукор». Так, останнє підприємство розширило свою сировинну зону за рахунок зон інших цукрових заводів у Літинському, Вінницькому, Калинівському та Липовецькому районах. Це змусило їх розширити постачання сировини з-за меж області. Так, ДП «Агропромцукор» збільшило обсяги заготівлі цукру у Житомирській та Хмельницькій областях, ТОВ «Новофастівський» – у Житомирській та Київській, ЗАТ «Юзефо-Миколаївський АПК» – у Житомирській. В результаті жорсткої конкурентної боротьби в 2010 р. припинило роботу ДП ТОВ «Новофастівське», натомість, в 2010 р. почав працювати в Бершадському районі ТОВ «Красносільський цукровий завод».

Також значно посиляться конкуренція за ринок сировини, внаслідок реалізації в 2015 році проекту з будівництва нового цукрового заводу, одного з найбільших у Європі, який представила компанія «Кряж».

На земельній ділянці площею 38 га у Шпикові Тульчинського району буде збудовано новий високотехнологічний цукровий завод потужністю 12 тисяч тонн цукрової сировини за добу. У будівництво цього найбільшого в Україні цукрового заводу Кряж інвестує понад 350 мільйонів доларів США. Його проектування веде одна з найвідоміших у Європі компаній – Wiedemann Polska Projekt, яка має досвід реалізації аналогічних проектів у країнах ЄС та Білорусії.

Отже, в умовах ринкової економіки регіональні ринки сировини і готової продукції характеризуються значним динамізмом і характерними проявами концентрації, що тягне за собою їх монополізацію. У Вінницькій області це передусім стосується ринків цукрової сировини і цукру, які монополізуються компанією «Укрпромінвест Група».

1. Саблук П.Т., Коденська М.Ю. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку / П.Т. Саблук, М.Ю. Коденська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 390 с.
2. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Держкомстат України / за заг. ред. С.Н. Ігнатова. – К.: Консультант, 2011. – 592 с.
3. Ярчук М.М. Цукробурякове виробництво в умовах реформування національної економіки [Електронний ресурс]. Доповідь Голови правління НАЦУ “Укрцукор”. – Режим доступу <http://www.sugarconf.com>.